

Krajiške bune 1658. i 1666. godine

ĐURO ŠKVORC

Varaždinska ulica 34 A
HR-48260 Križevci

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

Primljeno/Received: 15. 15. 2011.

Prihvaćeno/Accepted: 10. 01. 2012.

U radu su prikazane krajiške bune koje su izbile u prvoj polovici 17. stoljeća u Slavonskoj vojnoj krajini. Izvori ovih buna otkriveni su u dosadašnjoj hrvatskoj historiografiji. Razloge buna treba tražiti u povredi dobivenih povlastica, ali i prekonjermom opterećivanju krajišnika nametnutim radnim dužnostima, primjerice prijevozom drva, kopačem i čišćenjem jama oko utvrda, ali i međusobnoj borbi sudaca. U gušerju druge bune veliku ulogu odigrao je potkapetan Nikola Makar iz Križevaca.

Ključne riječi: Slavonska vojna krajina, Vlasi, Krajiške bune, Bečki dvor, Križevačka kapetanija, Osmokrugovićeve bune, Ivan Josip Herberstein

I. Uvod

Vladavina kralja Leopolda I. Habsburškog (1658-1705.) ostala je zapamćena i po krajiškim bunama na čitavom području Hrvatsko-slavonske vojne krajine.¹ Pozadina buna bila je vezana za

¹ Hrvatsko-slavonska Vojna krajina tvorila je najzapadniji i najstariji dio veće, posve militarizirane regije, Vojne krajine, koja se protezala od Jadranskog mora do Karpata. Počeci sežu u doba kralja Matije Korvina (1458-1490.) koji je poduzeo vojno-ustrojbene mjere protiv prodora Osmanlija osnivanjem Jajačke, Srebreničke i Šabačke banovine te Senjske kapetanije. Međutim, obrana je bila preslabla i nedovoljno organizirana pa su Osmanlije Hrvatsku tijekom 16. st. sveli na «ostatke ostataka». Izborom habsburškog nadvojvode Ferdinanda za hrvatskog kralja 1527., počinje razdoblje izgradnje i konsolidacije vojno-krajiškog obrambenog sustava. Izgradnja ide polako, domicilno stanovništvo izbjeglo je u brojnim valovima ili je odvedeno u ropstvo. Moć hrvatskog plemstva smanjuje se pa je ono onemogućeno održavati svoje utvrde i posjede, a često i prisiljeno predavati ih habsburškom vladaru. Sredinom 16. stoljeća krajiško je područje podijeljeno na dva dijela: Hrvatsku krajinu i Gornjoslavonsku, poznatiju pod nazivima Slavonska vojna krajina ili Varaždinski generalat. Na granici s Osmanlijama od Senja do Drnja gradi se niz utvrda i čardaka. Uz najznačajnije utvrde ustrojavaju se nove kapetanije, npr. Koprivnička, Križevačka i Ivanička. U malim utverdama nalaze se posade sastavljene od njemačkih pješaka i lako naoružanih hrvatskih vojnika, većim od teško naoružanih njemačkih konjanika i lakih hrvatskih konjanika. Budući da habsburški vladar

nije mogao sam snositi troškove vojnokrajiške obrane, financiranje su od 1578. godine preuzeli staleži unutrašnjeg austrijskih zemalja. Štajerski stalež Gornjoslavonsku, a kranjski i koruški stalež Hrvatsku krajinu. Tijekom XVI. i XVII. stoljeća Vojna krajina u vojnom pogledu izdvojena je iz vlasti bana i Hrvatskog sabora i podčinjena vrhovnom zapovjedništvu nadvojvode Karla i Ratnog vijeća u Grazu. Ratno vijeće u Grazu od 30-ih g. XVI. st. odlučuje primijeniti i druga rješenja u vojnokrajiškoj obrani pa na opustjela područja naseljava uskoke, prebjege, iz Osmanskog područja. Njima dijeli zemlju i daje određene povlastice na žumberačkom području, a zauzvrat od prebjege traži da služe u carskoj vojsci. Za razliku od plaćenih posada u pograničnim utverdama, ovi krajiški borci bili su organizirani u 10-ak i više vojvodstava po jednoj kapetaniji. Vlast je pokušala zadržati domaće stanovništvo, dajući mu status slobodnih seljaka. Čitavo XVII. stoljeće vladao je razmjernim mir koji su remetili manji vojni odredi provaljujući iz Bosanskog pašaluka. Opširnije: Stjepan Antoljak, *Bune pučana i seljaka u Hrvatskoj*, Zagreb: Matica hrvatska, 1956., str. 212-216.; Igor Karaman, Mirko Valentić, *Vojna krajina*, u: *Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture*, Zagreb: Školska knjiga, 1980., str. 731-735.; Jaroslav Šidak, *O značenju Vojne Krajine u Hrvatskoj povijesti*, *Historijski zbornik*, XXXV (1), Zagreb: 1982., str. 1-13.; Fedor Močanin, *Vojna krajina do kantonskog uređenja 1787.*, u: (ur) Dragutin Pavličević, *Vojna krajina*, *Povijesni pregled-historiografija-rasprave*, Zagreb: SN Liber, 1984., 23-44.; Mirko Valentić, *Vojna krajina u 17. stoljeću*, u: *Povijest Hrvata*, *Druga knjiga*, *Od kraja 15. stoljeća do kraja prvog svjetskog rata*, Zagreb: Školska knjiga, 2005., str. 111-122.

socijalne probleme krajiškog društva, ali i pitanje unije² pravoslavnih krajišnika (Vlaha)³ s Katoličkom crkvom. Nemiri su bili uzrokovani vlaškim pitanjem,⁴ ali i nametanjem prekomjernih obveza

2 Unija ili sjedinjenje pravoslavnih kršćana s Katoličkom crkvom jest crkveno-juridistički akt kojim se uspostavlja povezanost pojedinih istočnih crkava sa svjetskom, Katoličkom crkvom, kojoj je na čelu papa. Iako je težnja Katoličke crkve bila da uniju prihvate sve istočne crkve, do toga nije nikada došlo. Obično je uniju prihvatio dio crkvenog vodstva s dijelom vjernika i to obično u jednoj eparhiji. Ovo razdvajanje u eparhiji dovodilo bi do stvaranja suprotnog crkvenog vodstva koje nije priznavalo papu. Sjedinjenju bi obično prethodili pregovori između obje strana. Za ugarsko područje uniju je sklapao ugarski najviši crkveni dostojanstvenik i papin izaslanik izravno s bečkim carem. O sklopljenoj uniji papa bi bio naknadno obaviješten. Za uniju su se uzimali zaključci Firentinskog sabora iz 1439. na kojem su se dvije Crkve ponovno nakratko ujedinile. Crkvenom vodstvu unijata uspjelo je zadržati bogoslužje na grčkom obredu i dobiti povlastice jednake katoličkom kleru. Opširnije: *Velika pov. jest Crkve, V.15.*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1980.; Hubert Jedin, *Crkveni sabori*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1980.; Josep F. Kelly, Ekumenski sabori, u: *Suvremena katolička enciklopedija*, Split: Laus, 2005., str. 294-306.; George H. Tavard, Istočne crkve, u: *Suvremena katolička enciklopedija*, Split: Laus, 2005., str. 134-138.; Zlatko Kudelić, *Marčanska biskupija, Habsburgovci, pravoslavlje i crkvena unija u Hrvatsko-slavonskoj Vojnoj krajini (1611-1755.)*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2007.

3 Pravoslavni krajišnici u Hrvatsko-slavonskoj Vojnoj krajini u zapisima iz toga vremena spominju se kao Vlasi. Katolički dužnosnici nazivali su ih Iliri grčkog obreda ili uskoci, Rasciani ili Serviani, Vlasi ili Rasciani, Vlasi ili uskoci, tim su nazivima dodavali pridjev šizmatiki ili rjeđe heretici. Čest je bio slučaj da su katolički krajišnici prešli na pravoslavlje zbog mogućnosti razvoda braka. Opširnije: Zlatko Kudelić, *Povijest grkokatoličke Marčanske biskupije («biskupije Vlaha») Zagrebačkog biskupa Petra Petretića iz 1662. godine*, *Pov. jesni prilozi*, 25., Zagreb: 2003., str. 204.

4 Vlaško pitanje odnosi se na zahtjeve hrvatskih staleža i zagrebačkih biskupa da podvrgnu krajišnike naseljene na njihovim nekadašnjim posjedima u sastavu Vojne krajine njihovoj vlasti. Opširnije u: Radoslav Lopašić, *Karlovac, Poviest i njestopis grada i okolice*, Zagreb: Matica hrvatska, 1879., 197-199.; Aleksa Ivić, *Migracije Srba u Slavoniju tokom 16., 17. i 18. stoleća, Špiski etnografski zbornik*, XXXVI./21., Beograd: 1926., 1-189.; Branko Sučević, *Razvitak «vlaških prava» u Varaždinskom generalatu*, *Historijski zbornik*, VI., Zagreb: 1953., str. 33-67.; Stjepan Antoljak, *Bune pučana i sejkaka*, Zagreb: Matica hrvatska, 1956.; Nada Klaić, *Društvene previranja i bune u Hrvatskoj u XVI. i XVIII. stoljeću*, Beograd: Nolit, 1976.; Jaroslav Šidak, *O značenju Vojne Krajine u*

krajišnicima. Hrvatski sabor veliku pozornost tijekom 17. stoljeća posvetio je vlaškom pitanju, a manju uniji. Unijom i Marčanskom biskupijom⁵ više su se bavili zagrebački biskupi 17. stoljeća.⁶ Za Osmokrugovićevu bunu 1666. godine veže se i ime marčanskog biskupa Gabrijela Mijakića, poticatelja i pružatelja utočišta pobunjenim krajišnicima nakon njezina gušenja.

2. Krajiške bune 1658. i 1666. godine u hrvatskoj historiografiji

O krajiškim nemirima u 17. stoljeću pisali su mnogi povjesničari. Gledajući cjelokupni prostor Vojne krajine, najvažnije bune i najodlučnija središta organiziranog otpora bila su u Slavonskoj

Hrvatskoj povijesti, *Historijski zbornik*, XXXV (1), Zagreb: 1982., str. 11-20.; Josip Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća*, Zagreb: JAZU-Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu-Sveučilišna naklada Liber, 1980., str. 499-506.; Drago Roksandić, *Etnos, korfesja, tolerancija*, Zagreb: SKD »Prosvjetak«, 2004.; Zef Midrita, *Vlasi u historiografiji*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2004., str. 267.-336.; Mirko Valentić, *Vojna krajina u 17. stoljeću*, u: *Pov. jest Hrvata, Druga knjiga, Od kraja 15. stoljeća do kraja prvog svjetskog rata*, Zagreb: 2005., 111-122.

5 Marčansku biskupiju 1611. godine osnovao je papa Pavao V. Za središte je odredio Marču kraj Ivanić-Grada. Prvi grkokatolički biskup bio je Simon Vratanja. Biskupska jurisdikcija protezala se na Ugarsku, Hrvatsku, Slavoniju i Žumberak, a u praksi na područje Hrvatsko-slavonske Vojne krajine gdje su se doselili pravoslavci iz Osmanskog Carstva. Te pravoslavce katolički su dostojanstvenici nazivali Vlasima ili uskocima, a ponekad Servianima ili Rascianima. Crkveni velikodostojnici u početku su biskupiju nazivali «biskupija uskočkih gora», a od 1670. «Platejskom biskupijom». Bečki dvor nazivao je biskupa Simeona «vlaškim biskupom», a njegova nasljednika Maksima Predojevića «vretanjskim», a od 1642., svakoga biskupa «Svidničkim». Opširnije: Janko Šimrak, *Povijest Marčansko-svidničke eparhije i crkvene unije u jugoslavenskim zemljama, Bogoslovna smotra*, 1., 1924., str. 64-81.; Josip Uhač, *Marčanska biskupija, Glas Koncila*, Zagreb, 1996.; Zlatko Kudelić, *Marčanska biskupija, Habsburgovci, pravoslavlje i crkvena unija u Hrvatsko-slavonskoj vojnoj krajini (1611.-1755.)*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2007.

6 Zagrebački biskupi koji su u 17. stoljeću utjecali na rad Marčanske biskupije, bili su: Petar Domitrović (1611-1628.), Petar Petretić (1648-1667.) i Martin Borković (1667-1694.).

vojnoj krajini (Varaždinski generalat).⁷ Dvije najvažnije bune u 17. stoljeću bile su buna 1658. i buna Stevana Osmokrugovića⁸ 1666. godine.

Prvu građu o bunama objavio je 1885. godine Radoslav Lopašić.⁹ Godine 1879. on donosi i prvi zapis o Osmokrugovićevoj buni 1666. godine, dajući životopis generala Ivana Josipa Herbestaina,¹⁰ zatiratelja bune.¹¹ Prema Lopašiću, uzroke bune u generalovo vrijeme treba tražiti u činjenici da su Vlasi shvatili privilegije tako da ne trebaju nikoga slušati i da mogu raditi što ih je volja, pa i odbijati poslušnost svojim kapetanima u Koprivnici, Križevcima i Ivanić-Gradu. Razloge Osmokrugovićeve bune treba tražiti i u njegovom ogorčenju jer su mu odbijena sva potraživanja i jer je na njegovo mjesto došao vojvoda Vukosav. Nezadovoljstvo Vlaha proizlazi iz činjenice da nije udovoljeno njihovim zahtjevima da im pripadne teritorij sela u kojemu su obitali i da postavljaju domaće časnike na čelo svoje vojske.¹²

Janko Šimrak bune spominje pišući o ulozi marčanskog biskupa u rješavanju vlaškog pitanja. Smatra da su marčanski biskupi bili vođe pokreta krajišnika protiv zahtjeva biskupa i staleža u Zagrebu da se ukine marčanska biskupija, a kra-

jišnici podrede vlasteli. Osmokrugovićeve bune smanjila je privilegije krajišnika, a ojačala vojne zapovjednike na granici. Upozorio je da godina bune nije 1667. koju navodi Lopašić, već 1666. godina. Smatra da je buna započela 25. srpnja 1666. godine.¹³

Ferdo Čulinović uzroke bune u drugoj polovici 17. stoljeća vidi u kršenju krajiških povlastica od strane viših i nižih časnika i vojvoda. O Osmokrugoviću govori kao o vođi za stare krajiške povlastice i borcu koji zastupa sve krajišnike u borbi protiv obespravljenja koju vode krajiški generali. Posljedicom gušenja bune navodi iskorištavanje događaja Dvora za ukidanje velikih sudaca i uvođenje njemačkih carskih sudaca na novom njemačkom krajiškom sudu.¹⁴

Iako nije naveo posebne razloge ove dvije bune u 17. st., Branko Sučević njihove uzroke vidi u unijaćenju koje vodi prema pokmećivanju krajišnika i porastu izrabljivanja krajišnika sa strane štajerskih staleža i časnika.¹⁵

O bunama u 17. stoljeću pisao je Fedor Močanin. On traži uzroke svake bune u 17. stoljeću. Uzrok bune 1658. godine vidi u povredi krajiških povlastica te nametanju prekomjernih radnih obveza, a uzrokom Osmokrugovićeve bune 1665.-1666. smatra razne zloupotrebe vojnih vlasti, smanjivanje privilegija i varanje na plaći i ratnom plijenu.¹⁶

Nada Klaić bune u 17. stoljeću podijelila je na bune do donošenja Vlaških statuta 1630. i bune nakon donošenja. Dijeljenje opravdava činjenicom da su statuti potakli raslojavanje krajišnika pa bune nakon donošenja statuta dobivaju drugi smisao i sadržajno su bogatije, npr. krajišnici se bune

7 Branko P. Sučević, Razvitak «vlaških prava» u Varaždinskom generalatu, *Historijski zbornik*, VI, Zagreb: 1953., str. 36.

8 Stevan Osmokrugović spominje se pod više imena. Radoslav Lopašić naziva ga Osmokruča, Janko Šimrak Osmokrug, Ferdo Čulinović Osmokrugović, Stjepan Antoljak Osmokruč, Branko Sučević, Josip Antoljak i Nada Klaić Osmokruović, Nada Klaić i Fedor Močanin nazivaju ga Štefanom, a Mirko Valentić Stefanom.

9 Radoslav Lopašić, *Spomenici hrvatske krajine II.*, Zagreb: L. Hartman, 1885., str. 314-324.

10 Ivan Josip Herberstein, austrijski general (? 1630-Graz, 1689.) Od 1669. do smrti zapovjednik Hrvatske granice. Gušio Osmokrugovićevu bunu i vodio akcije vezane uz gušenje Zrinsko-frankopanskog protudvorskog otpora 1670. godine. Bio jedan od sudionika u pljački Zrinsko-frankopanskih imanja. Predlagao je odvajanje Hrvatske od Ugarske i ulazak Hrvatske pod Habsburgovce kao nasljedne habsburške zemlje. Hrvatski plemići odbili su taj prijedlog, a Herberstein je do kraja života djelovao na slabljenje Hrvatske. Opširnije: Radoslav Lopašić, Karlovac, Poviest i mjestopis grada i okolice, Zagreb: Matica hrvatska, 1879., str. 195-206.

11 Isto, str. 197-199.

12 Isto, str. 197-198.

13 Janko Šimrak, «Marčanska cparhija. Vladika Gabrc Mijakić», *Bogoslovna smotra*, XVIII., Zagreb: Bogoslovna akademija, 1930. str. 37-43., i XIX., 1931., str. 155-161.

14 Ferdo Čulinović, *Sejčake bune u Hrvatskoj*, Zagreb: Sejljačka sloga, 1951., str. 78-82.

15 Branko Sučević, Razvitak «vlaških prava» u Varaždinskom generalatu, *Historijski zbornik*, VI, Zagreb, 1953., str. 36.

16 *Historija naroda Jugoslavije II*, Zagreb: Školska knjiga, 1959., str. 694-695.

protiv svojih vojvoda i zapovjednika.¹⁷ Bunu 1658. godine opisala je na temelju skupljenih pritužbi krajišnika, tzv. *potešica* koje se odnose na dvojicu vojvoda, Gvozdana i Vukosava. U pritužbama su naveli da su im vojvode bez njihova pitanja nametnuli davanje jednoga zlatnika za slavonskoga generala po kući, kopanje graba oko tvrđava, voženje drva do kaštela i utvrda te varanje kod diobe turskog plijena.¹⁸ Tužili su se i na vojvode-suce koji globe siromašan narod više nego kmetove i traže da oni biraju suce jer neće da im suci budu vojvode.¹⁹ Područje bune zahvatilo je Koprivničku, Križevačku i Ivaničku kapetaniju. Pritužbe, tj. *gravamine* sastavljao je najvjerojatnije tadašnji crkveni vladika, zbog čega su i sve tužbe uperene protiv vojničkih sudskih vlašnih vlasti. Nakon što je krajišnicima bio pročitani Vlaški statut iz 1630. u kojem ne stoji nametnuta obveza kopanja graba, suspendirali su vojvode, a što je s njima bilo kasnije, ne zna se. Krajišnici su uspostavili neposrednu vezu s vrhovnim zapovjednikom Slavonske krajine i on im je oprostio sudjelovanje u buni.²⁰

Izvorima za Osmokrugovićevu bunu od 1665. do 1666. navodi jednostrane izvještaje krajiških vlasti.²¹ Razabire nekoliko razloga. Prvo, Osmokrug vode osobni razlozi, povratak imanja i težnja da postane zapovjednik Vlasima te zloupotreba sudačkog položaja, drugo, težnja krajišnika da se oslobode krajiških zapovjednika i dođu direktno pod cara, i treće, naseljavanje nevlašnog stanovništva, katolika, od strane vojnih zapovjednika. Zaključuje da tužbe krajišnika na krajiške zapovjednike proteklih desetljeća daju naznake procesa »u kojem će se krajiški zapovjednici pretvarati od vojničkih zapovjednika dakle, činovnika na Krajini, u vlastelu, posjednike koji uživaju poput drugih i posebna vlastelinska prava.«²¹ Spominje da je ovo u interesu vladara te daje potporu ovim procesima.

Stjepan Antoljak uzroke bune vidi i u međusobnoj borbi sudaca, a kao posljedice navodi izmi-

jenjene statute koji su čak pogodovali smirivanju krajišnika.²²

Pregled buna u historiografiji dao je Josip Adamček. On je smatrao da su krajiške bune predstavljale najviši izraz klasne i društvene borbe koja se vodila u krajinama u XVII. i u prvoj polovici XVIII. stoljeća i da su u mnogo slučajeva bile i izraz narodnog nezadovoljstva politikom Dvora prema krajišnicima.²³

Iako se Karl Kaser nije posebno bavio bunama 1658. i 1666. godine, spomenuo je da je njihova posljedica bilo ukidanje izbora velikih knezova.²⁴

Posljednji se bunama 1658. i 1666. bavio Zlatko Kudelić 2007. godine u članku »Isusovačko izvješće o krajiškim nemirima 1658. i 1666. godine i o marčanskom biskupu Gabrijelu Mijakiću« objavljeno u »Povijesnim prilogima.« Tekst izvješća daje drugačiji pogled na uniženje. Glavni pokretači bili su zagrebački biskupi, a ne isusovci, kao što je tvrdila dotadašnja krajiška historiografija, a dobiva se i drugačija slika djelovanja Gabre Mijakića.²⁵

3. Krajiške bune 1658. i 1666. godine

Pobuna 1658. godine izbila je nakon zapovijedi ratnog vijeća da se u Koprivničkoj, Križevačkoj i Ivaničkoj kapetaniji moraju popraviti mostovi, urediti bunari i utvrde. General Walter Leslie predložio je da bi to bez ikakve naknade mogli napraviti krajišnici, osobito Vlasi. U Križevcima je za

22 Stjepan Antoljak, *Bune pučana i sečjaka*, Zagreb: Matica hrvatska, 1956., str. 219-221.

23 Josip Adamček, Problem krajiških buna u historiografiji, u: *Vjerna krajina-Historiografija-rasprave* (ur. Dragutin Pavličević), Zagreb: SN Liber, 1984., str. 119.

24 Karl Kaser, *Slobodan sečjak i vojnici, Povjerenje agrarnog društva u Hrvatsko-slavonskoj Vojsci krajini (1535-1881.)*, I., Zagreb: Naprijed, 1997., str. 107.

25 Zlatko Kudelić, Isusovačko izvješće o krajiškim nemirima 1658. i 1666. godine i o marčanskom biskupu Gabrijelu Mijakiću (1663.-1670.), *Povijesni prilozi*, XXXIII./33., Zagreb: 1997., str. 167. O djelovanju Gabre Mijakića opširnije, u: Zlatko Kudelić, *Marčanska biskupija, Habsburgovci, pravoslavlje i crkvena unija u Hrvatsko-slavonskoj vojsci krajini (1611.-1755.)*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2007., str. 319-344.

17 Nada Klaić, *Društvena previranja i bune u Hrvatskoj u XVI i XVII stoljeću*, Beograd: Nolit, 1976., str. 155-156.

18 Isto, str. 158.

19 Isto, str. 158.

20 Isto, str. 158.

21 Isto, str. 159.

ostvarenje svog nauma pokušao pridobiti vojvode i krajiške predstavnike. U to vrijeme među krajišnicima proširila se glasina da su štajerski staleži novac za popravak i uređenje uplatili generalu Leslie, on ga je potrošio na gošćenje i zabavu, a sada bi ga krajišnici trebali namaknuti svojim besplatnim radom. Krajiški predstavnici pozvali su krajišnike sposobne za oružje u njihove satnije koje su se u bojnom poretku postrojile na brežuljku pred istočnom stranom križevačke utvrde. Vođa bune bio je starac Grandiberb. Nije bio obučen, glavu mu je bila omotana izvezenim otiračem, a u desnoj ruci nosio je buzdovan. Pouzdajući se u snagu zapovjedanja i moć koja iz toga proizlazi, general Leslie je s osobnim osiguranjem i nekoliko konjanika izašao iz utvrde pred pobunjenike. Izvršio je postroj krajiških satnija i obratio se okupljenima. Budući da nije znao domaći jezik krajišnika, govor je prevodio tumač. Prvo je u govoru pohvalio krajišnike za uočenu vojničku stegu, a onda je, uvjeren u svoju nadmoć, rekao da će krajišnici morati popravljati krovove na svojim utverdama. Te riječi izazvale su kod krajišnika veliko nezadovoljstvo, počeli su vikati da to neće učiniti, opkolili su generala i njegove ljude. Uvjereni u uspjeh svojih traženja, slavili su i pjevali, a Leslie su pustili tek kada je prisegnuo i obećao da će čuvati postojeće krajiške povlastice i zamoliti vladara u Beču da ih ponovno potvrdi. Uspjeli su u svojem naumu i vladar je prihvatio njihove zahtjeve.²⁶

Postavlja se pitanje zašto je vladar popustio i nije se žestito obračunao s buntovnicima. Prvi razlog je taj što je očekivao sukob s Osmanlijama i nikako mu nije odgovaralo nezadovoljstvo krajišnika do kojeg bi došlo u sukobu. Činjenica da ni krajišnici Ivaničke, Križevačke i Koprivničke kapetanije fizički nisu radili na utvrđivanju gradova, kopanju i ručnom razvoženju te se ništa bitno time nije promijenilo, bila je drugi razlog. Buna 1666. godine vezivala se uz ime velikog kneza Stevana Osmokruga. Osmokrug je živio u blizini utvrde Bjelovar u Križevačkoj kapetaniji. Očevici o nje-

mu govore kao o uobraženom i oholom čovjeku, što je dokazivao svojim ponašanjem prema okolini. U vrijeme početka bune u Slavonskoj vojnoj krajini nisu bili nazočni zapovjednik Walter Leslie i njegov zamjenik, koprivnički pukovnik Honorije Trauttmansdorff. Najviši po činu bio je križevački pukovnik Ivan Josip Herbestein koji je u njihovo ime upravljao Slavonskom vojnom krajinom.²⁷ Prije obnašanja spomenute funkcije, od 1663. godine Herbestein je bio đurđevački kapetan i pukovnik u Križevcima.

U to vrijeme Koprivnica i Ivanić nisu imali velikog kneza. Imala ga je Križevačka kapetanija u osobi velikog knez Osmokruga. On je kao pokretač bune izjavio da ne potpada pod vlast pretpostavljenog zapovjednika, njemu nadređenog generala i tadašnjeg vojnog suda, već da je pod vlašću cara i carskog dvora. Također je izjavio da je on zapovjednik pobunjenih Vlaha koji u vlasništvo traže svu zemlju između Save i Drave.²⁸ Vlasi su s Hrvatima naseljenim među njima postupali kao s robovima. Osmokrug je sudio narodu kako i kada je htio. Presuda je obično bila na strani onoga koji mu je mogao više platiti, a ne onoga tko je bio kriv. Njemu Statuti kod suđenja nisu bili važni. Postavio je trideset asesora umjesto osam, kako je dotad bilo običaj, i to po svojem izboru. Odabrao je one koji su njemu bili simpatični, a ne one koje su izabrali krajišnici te prihvatilo i potvrdilo zapovjedništvo.²⁹ Krajišnici su bili zbunjeni i ljuti zbog ovih ljudi postavljenih od strane kneza te su krenuli u izbor drugoga kneza, uz dozvolu uprave generalnog zapovjedništva.³⁰

Izabran je vojvoda Vukosav. Osmokrug sa svojim pristašama nije priznao izbor. Došlo je do razdora među krajišnicima. Generalno zapovjedništvo zatražilo je od obojice da odstupe. Oni su odbili, a ono je upraviteljem imenovalo Ivana Josipa Herbersteina³¹ koji je htio postaviti svoga kandi-

26 Zlatko Kudelić, *Isusovačko izvješće o krajiškim nemirima 1658. i 1666. godine i o marčanskom biskupu Gabrijelu Mijakiću (1663-1670.)*, *Povijesni prilozi*, XXXIII/33., Zagreb, 1997., str. 152.

27 Isto, str. 153.

28 Radoslav Lopašić, *Opis bune Vlaha u Varaždinskoj Krajini pod čelovodstvom velikog kneza Osmokruga, CCVII. 1666.*, *Spomenici hrvatske krajine II.*, Zagreb, 1885., str. 322.

29 Isto, str. 322.

30 Isto, str. 322.

31 Isto, str. 322.

data, Dana 25. srpnja 1666. godine, na blagdan Sv. Jakova apostola, u Križevce su došle Osmokrugovićeve pristalice kako bi nagovorile Herbersteina da izabere njihova kandidata. Herberstein je ostao pri svom mišljenju i nije prihvatio zahtjeve. Na pregovorima u utvrdi u Križevcima krajišnici su Osmokrugovića podigli u zrak i bučno ga tražili za suca. Ljutit Herberstein počeo je hatinom udarati izaslanike i Osmokrugovića koji su bijegom kroz donja vrata pokušali napustiti utvrdi. Nisu uspjeli u svojoj namjeri jer je Herberstein dao zatvoriti vrata, a izaslanike na čelu s Osmokrugovićem dao je uhvatiti i zatvoriti. Herberstein je prihvatio savjet svoga zamjenika, potkapetana Nikole Makara, iskusnog vojnika iz vremena rata sa Šveđanima i čovjeka koji je poznao krajišku ćud, a sam je u tom trenutku bio u sudskom sporu s Vlasima kod cara i poslao u utvrde i ostale kapetanije tekliće sa zapovijedima da spriječe međusobno spajanje pobunjenih krajišnika. Osmokrugovića je poslije ponoći dao odvesti u Varaždin zbog ispitivanja i suđenja. Osmokrugović nije stigao u Varaždin jer je stradao pod križevačkom tvrđavom.

Brat Osmokruga, bogati vlaški svećenik, sa svojim sinom, redovnikom koji je kasnije stekao ugled kao svjetovna osoba, pobunio je suseljane, a kasnije i ostale stanovnike protiv Herbersteina.³² Pod njegovim vodstvom našlo se oko 1500 Osmokrugovih pristaša.³³ Tad još nije znao da mu je brat poginuo.³⁴ Pobunjenici su provalili u kuću novoizabranog suca Vukosava, Herbersteinova kandidata, opljačkali je, a Vukosava ubili.³⁵ Ubili su još nekoliko Vukosavovih pristaša. Herberstein je poslao tekliće u postrojbe, dajući im upute kako da

djeluju protiv buntovnika. Sam se s nekoliko stotina vjernih vojnika uputio iz Križevaca u Rovišće i u praskozorje porazio pobunjenike koji su ovdje noćili. Iznenadeni pobunjenici su se razhježali. I druge postrojbe postupile su isto. Počeo je lov na pobunjenike, a ulovljene su slali u Varaždin gdje su bili pogubljeni sječenjem glave u grupama sastavljenim od četiri do šest pobunjenika.³⁶ Gušenje pobune i lovljenje pobunjenika trajalo je osam dana, a u gušenju sudjelovalo je 3500 Herbersteinovih vojnika i 500 vojnika koje mu je u pomoć poslao zagrebački biskup Petar Petretić. Na isto mjesto gdje su pobunjenici ubili Vukosava, Herberstein je doveo šestoricu vođa i dao ih pogubiti.³⁷ Paroh Osmokrug, vidjevši da neće uspjeti u buni, pobjegao je u Tursku, a njegova sina vojnici su ubili za primjer ostalima. Glavu su mu nataknuili na kolac pred donjim vratima križevačke utvrde, a bez glave ostali su i drugi vođe bune, među njima i šestorica glavnih širitelja. Time je buna bila okončana.³⁸

Zaključak

Razloge buna treba tražiti u povredi dobivenih povlastica, ali i prekomjernom opterećivanju krajišnika nametnutim radnim dužnostima, kao što su prijevoz drva, kopanje i čišćenje jama oko utvrda, varanja kod diobe turskog plijena i na plaći, ali i međusobnim borbama sudaca.

Teritorij buna zahvatio je područje Ivaničke, Križevačke i Koprivničke kapetanije, a odraz je morao imati i u ostalim područjima Krajine gdje su živjeli Vlasi. Uspješno gušenje buna pomoglo

32 Isto, str. 322.

33 Nada Klaić, *Društvena previranj i bune u Hrvatskoj u XVI. i XVII. stoljeću*, Beograd: Nolit, 1976., str. 161.; Radoslav Lopašić, *Opis bune Vlaha u Varaždinskoj Krajini pod čelovodstvom velikog kneza Osmokruča*, CCVII. 1666., *Spomenici hrvatske krajine II.*, Zagreb, 1885., str. 322.

34 Isto, str. 322.; Zlatko Kudelić, *Isusovačko izvješće o krajiškim nemirima 1658. i 1666. godine i o marčanskom biskupu Gabrijelu Mijakiću (1663.-1670.)*, *Povijesni prilozi*, XXXIII./33., Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 1997, str. 153.

35 Nada Klaić, *Društvena previranj i bune u Hrvatskoj u XVI. i XVII. stoljeću*, Beograd: Nolit, 1976., str. 161.

36 Zlatko Kudelić, *Isusovačko izvješće o krajiškim nemirima 1658. i 1666. godine i o marčanskom biskupu Gabrijelu Mijakiću (1663.-1670.)*, *Povijesni prilozi*, XXXIII./33., Zagreb, 1997., str. 153-154.

37 Nada Klaić, *Društvena previranj i bune u Hrvatskoj u XVI. i XVII. stoljeću*, Beograd: Nolit, 1976., str. 161.; Radoslav Lopašić, *Opis bune Vlaha u Varaždinskoj Krajini pod čelovodstvom velikog kneza Osmokruča*, CCVII. 1666., *Spomenici hrvatske krajine II.*, Zagreb, 1885., str. 322.

38 Zlatko Kudelić, *Isusovačko izvješće o krajiškim nemirima 1658. i 1666. godine i o marčanskom biskupu Gabrijelu Mijakiću (1663.-1670.)*, *Povijesni prilozi*, XXXIII./33., Zagreb, 1997., str. 154.

je Herbersteinu u sponu u vojnoj hijerarhiji, ojačalo je moć vojnih zapovjednika, utjecalo na ukiđanje institucije sudaca, a zasigurno je oslabilo i utjecaj marčanskih vladika na krajišnika

Literatura

1. Ivić, Aleksa. 1926. Migracije Srba u Slavoniju tokom 16., 17. i 18. stoljeća, *Srpski etnografski zbornik*, XXXVI./21., Beograd, str. 1-189.
2. Sučević, Branko. 1953. Razvitak «vlaških prava» u Varaždinskom generalatu, *Historijski zbornik*, VI., Zagreb, str. 33-67.
3. Roksandić, Drago. 2004. *Etnos, konfesija, tolerancija*, Zagreb: SKD »Prosvjeta«.
4. Moačanin, Fedor. 1984. Vojna krajina do kantonskog uređenja 1787., u: (ur) Dragutin Pavličević, *Vjerna krajina, Povijesni pregled-historiografska-rasprave*, Zagreb: SN Liber.
5. Čulinović, Ferdo. 1951. *Sejačke bune u Hrvatskoj*, Zagreb: Seljačka sloga.
6. Tavard, H., George. 2005. Istočne crkve, u: *Suvremena katolička enciklopedija*, Split: Laus.
8. Historija naroda Jugoslavije II. 1959. Zagreb: Školska knjiga.
9. Jedin, Hubert. 1980. *Crkveni sabori*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
10. Karaman, Igor, Valentić, Mirko. 1980. Vojna krajina, u: *Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture*, Zagreb: Školska knjiga.
11. Šimrak, Janko. 1930. Marčanska eparhija. Vladika Gabre Mijakić, *Bogoslovna smotra*, XVIII., Zagreb, str. 37-43.
12. Šimrak, Janko. 1930. Marčanska eparhija. Vladika Gabre Mijakić, *Bogoslovna smotra*, XIX., Zagreb, str. 155-161.
13. Šimrak, Janko. 1924. Povijest Marčansko-svidničke eparhije i crkvene unije u jugoslavenskim zemljama, *Bogoslovna smotra*, 1. str. 64-81.
14. Šidak, Jaroslav. 1982. O značenju Vojne Krajine u Hrvatskoj povijesti, *Historijski zbornik*, XXXV (1), Zagreb, str. 11-20.
14. Kelly, Josep F. 2005. Ekumenski sabori, u: *Suvremena katolička enciklopedija*, Split: Laus.
15. Adamček, Josip. 1980. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća*, Zagreb: JAZU-Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu-Sveučilišna naklada Liber.
16. Adamček, Josip. 1984. Problem krajiških buna u historiografiji, u: *Vjerna krajina-Historiografska-rasprave* (ur. Dragutin Pavličević), Zagreb: SN Liber.
17. Uhać, Josip. 1996. Marčanska biskupija, *Glas Koncila*, Zagreb.
18. Kaser, Karl. 1997. *Slobodan sejak i vojnici, Povjacači je agrarnog društva u Hrvatsko-slavonskoj Vojnoj krajini (1535-1881.)*, I., Zagreb: Naprijed.
19. Valentić, Mirko. 2005. Vojna krajina u 17. stoljeću, u: *Povijest Hrvata, Druga knjiga, Od kraja 15. stoljeća do kraja prvog svjetskog rata*, Zagreb: Školska knjiga.
20. Klaić, Nada. 1976. *Društvena previranja i bune u Hrvatskoj u XVI. i XVII. stoljeću*, Beograd: Nolit.
21. Lopašić, Radoslav. 1879. *Karlovac, Povijest i najstariji grad i okolice*, Zagreb: Matica hrvatska.
22. Lopašić, Radoslav. 1885. Opis bune Vlaha u Varaždinskoj Krajini pod čelovodstvom velikog kneza Osmokruča, CCVII. 1666., *Spomenici hrvatske krajine II.*, Zagreb, str. 314-324.
23. Antoljak, Stjepan. 1956. *Bune pučana i sejaka u Hrvatskoj*, Zagreb: Matica hrvatska.
24. Velika povijest Crkve, V./5., 1980. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
25. Kudelić, Zlatko. 1997. Isusovačko izvješće o krajiškim nemirima 1658. i 1666. godine i o marčanskom biskupu Gabrijelu Mijakiću (1663-1670.), *Povijesni prilozi*, XXXIII./33., Zagreb, str. 167.
26. Kudelić, Zlatko. 2007. *Marčanska biskupija, Habsburgovci, pravoslavlje i crkvena unija u Hrvatsko-slavonskoj vojnoj krajini (1611.-1755.)*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
27. Kudelić, Zlatko. 2003. Povijest grkokatoličke Marčanske biskupije («biskupije Vlaha») Zagrebačkog biskupa Petra Petretića iz 1662. godine, *Povijesni prilozi*, 25., Zagreb, str. 204.
28. Midrita, Zef. 2004. *Vlasi u historiografiji*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest.

Summary

Border-land uprisings in 1658 and 1666

Keywords: Slavonian Military Border, the Vlachs, border-land uprisings, the Vienna Court, Križevci captaincy, Osmokrugović's rebellion, Ivan Josip Herberstein

Uprisings resulted from violating and disrespecting already granted privileges, and imposing too much labour on border-land people, such as

wood transporting, digging and clearing ditches around fortresses but also from interpersonal struggles of the judges. Three captaincies were affected: those of Ivanić, of Križevci and of Koprivnica, but the consequences could be felt wherever the Vlachs lived. Suppressing of the mentioned uprisings helped Herberstein to succeed in military hierarchy, put more power into the hands of all commanders and hastened the abolition of judging institutions. It certainly weakened the position of Marcha bishops and their influence on borderers.